

IZIDOR CANKAR

PREVAJALEC, LITERARNI KRITIK, UMETNOSTNI ZGODOVINAR,
TEORETIK, PISATELJ, POLITIK, DIPLOMAT, UREDNIK, ORGANIZATOR
TER POBUDNIK SLOVENSКИH KULTURNIH USTANOV IN DRUŠTEV

Tadej Pahor
Univerza v Ljubljani

1 Življenjepis

Izidor Cankar (v krstnem listu kot Isidor Gjuro Franjo Andrija Cankar) se je rodil 22. aprila 1886 v Šidu (Srbija) očetu Andreju Cankarju, krojaču, in materi Mariji, rojeni Huber. Oče, po rodu Slovenec, je bil iz krojaške družine z Vrhnike, mati, po rodu Nemka, pa je bila iz bogate trgovske družine. Cankarjev oče je do leta 1893 delal v trgovini z oblačili. Ko je dejavnost bankrotirala, je Izidor nato večji del svojega otroštva preživel v Šidu pri babici Mariji Huber in teti Karolini Hofbeck. V otroških letih je Cankar živel v Srbiji in se srečeval s tremi jeziki: v družinskem okolju je govoril nemško, v šolskem srbsko, oče pa je z otroki govoril tudi slovensko. S pomočjo bratrancev Ivana in Karla Cankarja, na katerega je bil zelo navezan, je leta 1897 kot enajstletni deček prišel v Ljubljano, kjer se je čez eno leto vpisal v Drugo državno gimnazijo, nato obiskoval Prvo državno gimnazijo (poznejšo Klasično gimnazijo) in maturiral leta 1905.

Cankar je pri izbiri svojega poklica najprej upošteval željo Kalana, višjega duhovnika in mecena družine Cankar, in tete Karoline Hofbeck, zato je po maturi začel študirati teologijo v Ljubljani. Po zaključenem študiju je imel novo mašo v Gibarcu pri Šidu, vendar je kljub opravljanju duhovniškega poklica uspel doseči, da se je lahko še naprej izobraževal in ustvarjal. Tako je že zgodaj objavljал razne literarne in umetnostnozgodovinske prispevke, in sicer v *Naši moči*, *Zori* ter *Domu in svetu*. Nato je imel Cankar zelo pestro študijsko pot, ki ga je zanesla po celi Evropi. Najprej je leta 1909 odšel študirat v Belgijo. Na Katoliški univerzi v Leuvnu (Université catholique de Louvain) je poslušal predavanja iz estetike in arheologije, v Bruslju pa je študiral estetiko, filozofijo umetnosti ter špansko in italijansko renesanso. Po enoletnem izobraževanju v tujini se je vrnil v Ljubljano, kjer je kot študijski prefekt vodil literarne krožke. Cankar je svojo

študijsko pot nadaljeval leta 1910 v Gradcu in 1911 na Dunaju. Navdušil se je nad umetnostnim zgodovinarjem Maxom Dvořákom in pri njem leta 1913 doktoriral z disertacijo *Maler Giulio Quaglio* [Slikar Giulio Quaglio]. Da bi se podrobneje seznanil z italijansko umetnostjo in Quaglijevimi deli, se je Cankar leto pred zagovorom odpravil na študijsko potovanje po Italiji. Med bivanjem na Dunaju se je spoprijateljil z Vojeslavom Moletom in Francetom Steletom in z njima pomembno prispeval k vzpostavitvi slovenske umetnostne zgodovine. Med prvo svetovno vojno je Cankarja doletela družinska tragedija, saj so mu umrli oče Andrej, brata Emil in Rudolf (vsi za jetiko) ter brat Dragutin (na fronti) (Puhar 2016, 250). Tudi sam je od blizu doživel vojne grozote, saj je skoraj eno leto deloval kot vojni kurat v vojaških bolnicah na Avstrijskem, a je po posredovanju Antona Bonaventure Jegliča lahko ponovno urejal revijo *Dom in svet*.

Po koncu prve svetovne vojne je vstopil v politiko, v Slovensko ljudsko stranko (SLS), a se je po nastanku države Srbov, Hrvatov in Slovencev umaknil iz nje (Puhar 2016, 250). Ob ustanovitvi ljubljanske univerze leta 1919 se je vrnil na Dunaj k Dvořáku, pridobil habilitacijo za poučevanje na ljubljanski univerzi in na njej predaval kot prvi predavatelj umetnostne zgodovine. Sredi dvajsetih let 20. stoletja, ko je bival v župnišču pri prijatelju Franu Saleškem Finžgarju, je spoznal svojo poznejšo ženo Ano Hribar - Ničo, zaradi katere je izstopil iz duhovništva. Z ženo je imel dve hčeri, in sicer Kajtimaro Andrejo in Veroniko Jemo Drago. Leta 1934 je v nesreči v Bosni umrla Kajtimara Andreja, kar je Cankarja zelo prizadelo in začelo krhati odnos z ženo. Cankar se je po odpovedi profesorskemu poklicu ponovno posvetil politiki, predvsem diplomaciji, kar je znova pomenilo, da je potoval in živel daleč od Slovenije. Najprej je z družino leta 1936, ko so ga imenovali za izrednega ambasadorja Kraljevine Jugoslavije v Argentini, bival v Buenos Airesu, nato je bil leta 1942 premeščen v Ottawo, od koder se je junija 1944 preselil v London.

V svojem aktivnem političnem delovanju je imel lastno prepričanje in kritičen pogled na tekoče politično dogajanje, saj se je zavzemal za priključitev Trsta, Slovenskega Primorja in Koroške k Jugoslaviji. Po bivanju v Beogradu se je zopet ukvarjal z diplomacijo – deloval je kot pooblaščen jugoslovanski minister in izredni poslanik v Atenah, vendar je bil zelo kmalu ob izbruhu državljanske vojne odpoklican. Ker je bil v političnih prepričanjih blizu idejam Edvarda Kocbeka, ki pa ga je komunistična partija do konca življenja nenehno nadzirala, je tudi Izidorja Cankarja nova oblast imela za potencialnega ideološkega in političnega nasprotnika in mu onemogočila povratek na univerzo. Čeprav so ga ločitev od žene, izključitev iz javnega življenja in smrt dobrih prijateljev Rybařja in Snoja v zadnjih letih vodile v zagrenjenost in osamo, mu to ni preprečilo, da bi prevajal in pisal umetnostnozgodovinske študije (Rahten 2009, 367). Leta 1953 je postal član SAZU, ustanove, za katero si je prizadeval veliko let. Umrli je za možgansko kapjo leta 1958 v sanatoriju Emona v Ljubljani. Gl. tudi Puhar 2016, Rahten 2009, Vodopivec 2022.

2 Prevajalsko delo

Izidor Cankar je prevajal iz nemščine, francoščine in angleščine. Med bivanjem v Argentini je prevajal filozofska dela Immanuela Kanta. Po upokojitvi je prevajal iz angleške in francoske književnosti ter pisal strokovna dela. Med pomembnejše prevode angleških literarnih del uvrščamo *Povest o dveh mestih* Charlesa Dickensa (1911), *Semenj ničevosti* Williama Thackeraya (1946) in *Gulliverjeva potovanja* Jonathana Swifta (1951), pri francoskih pa njegov prevod *Gruda umira* Renéja Bazina (1917). Ostala dela, ki jih je prevedel, so še dela Lichtenbergerja (*Moj mali blaček*), Kanta (*Dve razpravi*), Avrelija Avgušтина (*O gospod ...*), Anthonyja Trollopeja (*Pod zvoniki Barchestra*), Sinclairja Lewisa (*Babbitt*), Mauroisa Andréja (*Temno hrepenenje*), Patricka Augustina Sheehana (*Nodlag in Dolina krvi*) in Elizavete Bagrjane (*Iz pesmi Elizabete Bagrjane*).

Čeprav se je Izidor Cankar s prevajanjem začel ukvarjati proti koncu svojega življenja, so njegovi prevodi iz treh glavnih evropskih jezikov (angleščine, francoščine in nemščine) pomembno obogatili slovensko književnost, saj je Cankar poleg bolj znanih avtorjev v slovenščino prevedel tudi manj znana dela francoske in nemške književnosti. Gl. tudi Vodopivec 2022; Rahten 2009.

3 Založniško in uredniško delo

Cankar je bil urednik revije *Dom in svet* za časa prve svetovne vojne (1914–18), leta 1919 pa je kot odgovorni urednik vanjo poleg slovstva vnašal še prispevke z umetnostno vsebino. Leta 1919 je urejal tudi časnik *Slovenec*, nato pa prenehal z urejanjem *Doma in sveta* in *Slovenca* in se zaposlil v višjem šolskem svetu pri Poverjeništvu za uk in bogočastje Deželne vlade v Ljubljani ter se nato osredotočil na univerzitetno kariero. Uredniško delo je Izidor Cankar opravljal še med letoma 1925 in 1936, ko je v *Novi založbi* v devetnajstih zvezkih predstavil ves opus bratranca Ivana Cankarja. Pozneje je k temu izbranemu delu prispeval še opombe in uvode, ki so izšli leta 1948. Gl. tudi Puhar 2016, Vodopivec 2022.

4 Avtorsko delo

Poleg uredniškega, političnega in umetnostnozgodovinskega udejstvovanja se je Cankar preizkusil tudi kot pisatelj, čeprav je v slovenski literaturi bolj znan njegov bratranec Ivan. Njegovo najpomembnejše delo je roman *S poti* (1913), ki velja za prvi esejistični roman na Slovenskem. Pred tem je javnosti predstavil še serijo *Obiski*, kjer je objavljal pogovore z Ivanom Cankarjem, Finžgarjem, Župančičem, Tavčarjem, Jakopičem. *Obiski* so bili prvo delo na Slovenskem, ki je literarno upodobilo besedilno vrsto intervjuja v obliki vprašanje-odgovor. V *Obiskih* je Cankar intervjuvanje uporabil kot

metodološki postopek, s katerim je želel uresničiti svoj ambiciozni kulturno-umetniški program krepitev narodove kulturne zavesti (Forštner 2008, 25). Po vojni je leposlovje skoraj povsem opustil in se posvetil uredništvu, politiki, diplomatskemu poklicu in prevajanju. Gl. tudi Forštner 2008.

Izidor Cankar je bil v svojem življenju stalno prisoten, posredno ali neposredno, v slovenski kulturi, umetnosti, jeziku in politiki. Sprva se je njegova vizija osredotočala na uredniško in umetniško dejavnost, pozneje pa so ga življenjske okoliščine pripeljale do tega, da je tudi s prevajanjem osrednjih besedil iz angleške tradicije pomembno sooblikoval slovensko književnost.

Bibliografija

- Forštner, Leja. 2008. »Izidor Cankar in Anton Ocvirk kot začetnika osebnostnega intervjuja na Slovenskem.« *Jezik in slovnost* 53, št. 6: 23–35.
- Puhar, Alenka. 2016. *Izidor Cankar: Mojster dobro zasukanih stavkov*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Rahten, Andrej. 2009. *Izidor Cankar: Diplomat dveh Jugoslavij*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Vodopivec, Barbara. 2022. »Cankar, Izidor (1886–1958).« V *Novi Slovenski biografski leksikon: 4. zv. C*, uredila Barbara Šterbenc Svetina. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.